- **Элэгний өвчинд**: Бамнад 3, Баво 7, Барагшин ханд, Барагшин 5, Барагшин 9, Брайвү 3, Гавар 9, Гарнаг 10, Гүргүм7, Гүргүм 13, Гүргүмчигтан, Даль 16, Данманайжог, Данмачүдэн, Дүгсэл, Дэгд 3, Дэгд 8, Жүрүр 6, Маннагчэнбо, Мартан 11, Мүгбоюлжал, Мүдиг 25, Мэнбо 9, Оюу 25, Сожид, Сүгмэл10, Сэрдог 5, Сэрдог18, Сэртүн 7, Сэрши, Сэрво 7, Сэмбрү гүндээ, Тагтүг 4, Танчэн 25, Танпром 7, Тийшал, Тичэ 7, Үлчү 18, Цөсний туулга, Чун 5, Шижид 6, Юрил 13.

Бамнад 3 /тан/ *(Гахайн цус, сэмбрүү, бриянгү)*

Ногоон өнгөтэй, үнэр сул, исгэлэн гашуун амттай, бүлээн жор. Хорын өвчин ба хөлийн бам өвчин, чийгний өвчнийг арилгана. өглөө хоолны хойно, 1-2 ширхэгээр буцалгаж бүлээн уух.

Барагшингын ханд *(Брагшин)*

Цэвэршүүлсэн барагшин нь өтгөн гилгэр хар өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, амтлаг амттай. Халуун өвчин бүхнийг арилгах чадалтай. Ходоод, элэг, бөөрний халуун чанартай өвчний үед өдөр хоолны өмнө, өмнө хойно хоюуланд буцалгаж уух, дэвтээсэн шүүсийг уух.

Барагшин 5 тан *(Барагшин, балига, гүргүм, юмдүүжин, домти)*

Ногоон шаргал өнгөтэй, анхилам үнэртэй, бага зэрэг амтлаг амттай, сэрүүн жор. Элгээр өвдөж эвэршээх, элэг томрох, цээжээр хатгуулах, нүд улайх, бие махбод хүндрэх тэргүүт элэгний халуун өвчнийг анагаана. Өдөр дунд, шөнө дундын аль нэгэнд 1-2 тунг буцалгаж уух.

барагшин 9 /эм/ *(Барагшин, гүргүм, домти, сүгмэл, хүдрийн заар, бриянгу, бонгор, арүр, мэхээр)*

Бор ногоон өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, бага зэрэг гашуун амттай, сэрүүн жор. Ходоодны цус шарын өвчин, ходоод тэлэгдэх, ходоод гэдсэнд хижгийн халуун буугаад бөөлжиж, суулгахыг анагаана. өдөр дунд 1-2 тунг буцалгаж хөргөсөн усаар дараулж уух.

Брайву 3 /тан/ *(Арүр, барүр, жүрүр)*

Шаргал өнгөтэй, сул үнэртэй, эхүүн бага зэрэг гашуун амттай, ялгах сэрүүн жор. Хижиг болон хямарсан халууныг шинэ хуучин ялгаагүй анагаан боловсруулна. Өглөө, өдөр дунд, шөнө дундын аль нэгэн цагт 1-3 тунг буцалгаж бүлээн халуунаар нь уух.

Гавар 9 /эм/ *(Гавар, жуган, агар, цагаан зандан, улаан зандан, бонгар, банзидо, хонлин, барбада)*

Шүрэн саарал өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, эхүүн амттай. Тархсан, хямарсан, дэлгэрсэн, эс боловсорсон халуун. Цээжээр хатгуулах, улаан шар буюу утааны өнгөтэй цэр гарахыг анагаана. Өдөр дунд, шөнө дунд 1-2 тунг идээ шингэсэн хойно буцалгаж хөргөсөн усаар дараулж ууна.

Гарнаг 10 /эм/ *(Сэмбрүү, шинца, сүгмэл, библин, арүр, жамц, сэржмядаг, дүгмонүн, домти, пагрил)*

Хар ногоон өнгөтэй, сул үнэртэй, бага зэрэг давслаг амттай, бүлээн жор. Хий өвчин, эм эсшингэсэн, бадган бэтэг тэргүүт бусын эрхэнд хавсарсан шар бүгдийг анагаана. Эс шингэсэнд шар хавсарсан өвчин ялангуяа хүйтэн шарыг дарах ерөндөг мөн. Өглөө оройн аль нэгэн цагт идээний өмнө, дунд, хойно, өмнө хойно хоёуланд өгөх ёсыг шийдэж 1-2 тунг буцалгаж хөргөсөн усаар дараулж уух.

Гүргүм7 /эм/ *(Гүргүм, жуган, удвал, балига, дэгд, арүр, зээргэнэ)*

Бор шаргал өнгөтэй, анхилам үнэртэй, амтлаг эхүүн бага зэрэг гашуун амттай, сэрүүн жор. Элэгний шинэ хуучин өвчин, элэг бэртэж гэмтэх, элэгний цус дэлгэрэх, нүд болон бие шарлахыг анагаана. Өдөр, шөнө дунд идээний дунд, хойно, идээ шингэсэн хойно 1-2 тунг буцалгаж хөргөсөн усаар дараулж уух. Цус ялган амирлуулах зорилгоор *Брайву 3*-н тангаар дараулж ууж болно. Нян ад хавсарсан, амирлахад бэрхтэй үед *Чун 5* нэмбэл**Гүрчун** болно.

Гүргүм 13 /эм/ *(Гүргүм, лишь, гиван, сэрү, цала, улаан зандан, заар, бонгор, жамбрай, рүда, арүр, барүр, жүрүр)*

Улаан хүрэн өнгөтэй, өчүүхэн анхилам үнэртэй, гашуун бага зэрэг исгэлэн амттай, сэрүүн жор. Элэг доройтох, найруулсан хор, бөөр бэртэж гэмтэж, шижин, халуунаар

хөөх, шээс чавдагших, хар ям өвчин, элэгний халууныг арилгана. Өглөө, өдөр идээний өмнө, дунд, хойно 1-2 тунг буцалсан бүлээн усаар даруулж уух.
Гүргүмчигтан *(гүргүм)*
Улаан хүрэн өнгөтэй, анхилам үнэртэй, амтлаг амттай, сэрүүн жор. Элэгний өвчнийг анагаах ба судасны амыг боох буюу цус тогтоох үйлдэлтэй. Өдөр, шөнө дунд идээ шингэсэн үед, өвчин боссон үед 1-2 тунг буцалгаж уух.
Даль 16 /эм/ *(Сэмбрүү, шинца, сүгмэл, библин, гүргүм, рүда, лиш, мэхээр, ниншош, үзэм, чихэр өвс, жуган, даль, дэгсрэн, арнаг, задь)*
Шар цайвар өнгөтэй, содон үнэргүй, гашуун бага зэрэг амтлаг амттай, бүлээн эм. Бие махбодийг тэгшитгэх, хэсэг бусаг хий өвчин, уушигны өвчин, эс шингэсэн, цайвар хаван, суваг хаван, шар ус, хатгалгаа, ходоод хөөх, халуун хүйтэн харшилдах, дээд бие давчдах, бадган хийн өвчин, толгой эргэх, дуу хаагдах, усан хаван өвчин зэргийг анагаана. Өглөө, орой өвчин боссон үед, идээний хойно 1-2 тунг буцалсан бүлээн усаар даруулж ууна.
Данманайжог /эм/ *(сэмбрүү, шинц, сүгмэл, библин, гүргүм)*
Улаан шаргал өнгөтэй, анхилам үнэртэй, халуун амттай, бүлээн жор. Ходоодны илчийг үүсгэх, эс шингэсэн өвчин, доод биеийн хүйтэн, цайвар хаван, халуун хүйтэн харшилдсан өвчин, ялангуяа тунгалаг эс шингэсэн, дуршил хаагдсан, голын хий, цус багадах зэрэг өвчнийг анагаана. Өглөө, орой өлөн, идээний өмнө, дунд, хойно, өмнө хойно хоёуланд буцалсан бүлээн усаар даруулах, бага зэрэг шар тостой хольж царцааж долоолгох. Мөн илүүдэл жин хасах зорилгоор *Брайву 3*-н тангаар даруулж ууж болно.
Данмачүдэн /эм/ *(Сэмбрүү, шинц, сүгмэл, библин, үсүү, жүрүр, жамба, дэгсрэн)*
Бор шаргал өнгөтэй, содон үнэргүй, давслаг халуун амттай, бүлээн жор. Усны 18 өвчнийг татаж хатаана. Өглөө идээний өмнө буцалсан бүлээн усаар даруулж уух.
Дэгд 3 /тан/ *(Дэгд, жилж онбо, бонгар)*
Хар ногоон өнгөтэй, эхүүн үнэртэй, эхүүн гашуун амттай, сэрүүн жор. Дэлгэрсэн, хямарсан хижгийн халуун, толгой, дээд биеийн гэмтсэн халууныг дарна. Өдөр хоолны хойно 1-2 тунг буцалгаж уух.
Дэгд 8 /эм/ *(Дэгд, сэрж мядаг, бонгар, рүда, цөс өвс, хонлин, барбада, шар мод)*
Ногоон шаргал өнгөтэй, содон үнэргүй, гашуун амттай, сэрүүн жор. Шарын халуун, арьс нүдний зовхи, мах шарлахыг анагаана. Өдөр, шөнө дунд идээний хойно 1-2 тунг буцалгаж хөргөсөн усаар даруулж уух.
Жүр үр 6 /тан/ *(Жүрүр, чихэр өвс, хунчир, жапозизи, жамба, үсү)*
Шар ногоон өнгөтэй, анхилам үнэртэй, амтлаг амттай, сэрүүн жор. Ави 6 хэмээх өөр нэгэн нэртэй. Халуун усан хавангын усны мөрийг нээж, халуун усан хаванг хүйтэнд урвуулна. Өдөр идээ шингэсэн үед 1-2 тунг буцалгаад хөргөж уух, дэвтээж уух.
Маннаг чэнбо /эм/ (Пагрил, мана, дэгд, хонлин, 3-үр, заар, жуган, гүргүм, гиван)
Хар өнгөтэй, өвөрмөц үнэргүй, эхүүн амттай, бүлээн жор. Сав эрхтэнд халуун тархсан ба хямарсан, эс шингэсэн, бадган, хаван, борын халуун, хүйтэн шар дэлгэрэх, нуугдсан халууны шалтгаанаар бөөлжих суулгахыг анагаана. Өглөө, өдөр идээний өмнө, дунд, хойно, өмнө хойно хоёуланд 1-2 тунг буцалсан бүлээн усаар даруулж уух.
Мартан 11 /тан/ *(3-үр, цой, зод, шунхан, сороол, мэхээр, чихэр өвс, бримог)*
Улаан хүрэн өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, амтлаг амттай, сэрүүн жор. Уушигны найман өвчин, цусан хатгалгаа, нян, хижиг халуун, цус хямарсан, толгойн өвчин, сахуу, боом, гүвдрүү, цусны халууныг анагаана. Өдөр, орой унтахын өмнө идээний хойно, идээ шингэсэн үед 1-2 тунг буцалгаж хөргөөд уух, дэвтээж уух.
Мүгвоюлжал /эм/ *(Жонш, сэмбрүү, чацаргана, брагшин, сүгмэл, библин, сэржмядаг, гиван, дэгд, дүгмонүн, бриянгү, мана, үсү, удвал, сэяв, башага, улаан зандан, бонгар, арүр, жүрүр)*
Бор шаргал өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, эхүүн бага зэрэг халуун амттай, бүлээн жор. **Жонш 21** гэж өөрөөр нэрлэдэг. Өвчүүгээр халуу оргих, исгэлэн ус, шараар бөөлжих, ходоод, элэг, нуруу, үесээр өвдөх, цус шар ходоодонд унах, цээжээр хатгуулах, бор дэлгэрэх, нууглах, хямрах, өөрийн оронд шунах, булингартах тэргүүт бадган борын өвчнийг анагаана. Өглөө, орой, унтахын өмнө идээний өмнө, дунд,

хойно, өмнө хойно хоёуланд, идээ шингэсэн үед 1-2 тунг буцалсан бүлээн усаар даруулж уух.
Мүдиг 25 /эрдэнийн эм/ *()*
Улаан торгонд шар утсаар боосон, сэрүүн жор. Мэдрэлийн гаралтай өвчнүүд, саа, саажилт, судасны хавдар, тархины хавдар, гэмтэл болон мэс заслын дараахи тасарч гэмтсэн судлыг нөхөн сэргээгдэх үйл ажиллагааг сайжруулна. Эрдэнийн эм хүртэх заврын дагуу хүртэнэ.
Мэнбо 9 /эм/ *(Арүр, шудаг, манчин, рүда, заар, мөнгөн ус, дагш, гүгүл, зэмбэ)*
Ногоон өнгөтэй содон үнэргүй, гашуун амттай, тун хэтэрвэл хортой, сэрүүн жор. Булчирхайн өвчнийг хоцроолгүй дарна. Өглөө, өвчин боссон үед идээний өмнө, хойно буцалсан бүлээн усаар даруулж уух.
Оюу 25 /эрдэнийн эм/ *(номхотгосон хуучны оюу, шүр, сувдаар гол нь бэлтгэсэн, бусад орц нь төмрийн үртэс, барагшун, гүргүм, зүр, улаан, цагаан зандан, лиш, дэгд, башага зэрэг болно)*
Цэнхэр торгонд улаан утсаар боосон, сэрүүн жор. Элэг дэлгэрэх, элэг бүдүүрэх, хор харшилдах, ус алдах, ам цалгих, сувагт унах, гол хөших, элэгний хар хэрэх, элэг хатах, хар цагаан өрцний өвчин, элэгний аньс гэмтэж судсанд сарних, Хоолны шингэц муудах, биеийн жин алдах, турах, биеийн дээд хэсгийн даралт, хүзүү хөших, муу цус дэлгэрсэнээр толгой өвдөх, хамраас цус гойжих, ам цангах, нойр ихдэх, нүд улайх, гэдэсний балнад, нүдэнд цус хурах, элэгний дээд доод хавирга, сугаар хатгуулж өвдөх, дуршил муудах тэргүүт элэгний халуун өвчин бүгдийг хоцроолгүй анагаана. Хатуу үйлд хүчилсэнээс элэг муудаж хөө шиг буюу муудсан цустай бөөлжихөд сайн үр дүнтэй. Архи хэтрүүлэн хэрэглэсэн болон янз бүрийн хордлогоос шалтгаалсан өвчнүүдэд, ялангуяа элэгний архаг хуучин өвчинд үргэлжлүүлэн хэрэглэвэл машид сайн. Эрдэнийн эм хүртэх заврын дагуу хүртэнэ.
Сожид /эм/ *(Сэмбрү, шинц, сүгмэл, библин, гүргүм, жамба, мухар цагаан, ранэ, нэшин, цээнэ, зангуу)*
Шаргал өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, бага зэрэг халуун амттай, бүлээн жор. Эс шингэсэн, бэтэг, цайвар хаван, суваг хаван, усан хаван, бөөрний хүйтэн, хөрөнгө цувирах, шар ус, бөөр, бэлхүүс, давсаг шээсний сүвээр хатгуулах, хүйтэн шар ус, хүйтэн хэрэх, нясуу, гүвдрүү, үхэр нясуу, хүйтэн хийгээр, хөөх, хүйтнээр булингартах, хорхой, хүйтэн тулай тэргүүт хүйтэн өвчнийг анагаана. Ялангуяа ходоодны галыг анагааж тунгалагыг оронд нь оруулж шар усыг өөрийн оронд нь хатаана. Өглөө, орой идээний өмнө 1-2 тунг буцалсан бүлээн усаар даруулж уух. Нян, ад хавсарсан, амирлахад бэрхтэй үед *Чун 5* нэмбэл **Сочун** болно.
Сүгмэл 10 /эм/ *(Сүгмэл, доод 3-үр, ларьз, гажаа, библин, жамба, дэгсрэн, жамц)*
Бор саарал өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, давслаг эхүүн бага зэрэг халуун амттай, бүлээн жор. Бөөрний хүйтэн өвчин, давсагны чулуу, шээс хоригдохыг анагаана. Үүр, өглөө хоолны өмнө 1-2 тунг буцалсан бүлээн усаар даруулж уух. Нян, ад хавсарсан амирлахад бэрхтэй үед *Чун 5* нэмбэл **Сүгчун** болно.
Сэрдог 5 /эм/ *(Сэржмядаг, сэмбрү, пагрил, арүр, брагшин)*
Хар өнгөтэй, бага зэрэг өмхий үнэртэй, эхүүн амттай, бүлээн жор. Ходоод ба гэдэсний шар, нүд шарлахыг анагаана. Өдөр, орой идээний өмнө, дунд, хойно 1-3 тунг буцалсан усаар даруулж уух. *Шижид 6* нэмбэл **Сэрши** болно.
Сэрдог 18 /эм/ (Арүр, брагшин, жонш, рүда, мана, үсү, сэмбрү, шинц, библин, чацаргана, жамц, повари, гүргүм, жуган, лиш, сүгмэл, гагол, задь)
Бор шаргал өнгөтэй, анхилам үнэртэй, халуун исгэлэн амттай, бүлээн жор. Борын халуун, хүйтэн харшилдах, өвчүү халуу оргих, исгэлэн халуун усаар бөөлжих, борын халуун, хүйтний нөхцөлөөр цайвар хаван болох, бор харшилдах, боловсорсон өвчин, цус илжирснийг хураана. Нэвчирснийг хураана. Цус алдсан, идээ орохгүй бөөлжих зэрэг товчилбоос хурмал өвчин борын язгуур сарнисан, дэлгэрсэн хуйларсан бүгдийг дарна. Өдөр, орой идээний өмнө, дунд, хойно, 1-3 тунгбуцалсан бүлээн усаар даруулж уух.
Сэрши /эм/ *(Мана, гажа, арүр, жумз, хужир, жонш, сэрдог арүр, сэмбрү, сэрж мядаг, брагшин, пагрил)*

Ходоод гэдэсний шар, нүд шарлах, шинэ хуучин эс шингэх, хор, цанх, бадган, хоосон халуун, уруу арилгагч хийн мөр буруудсаныг арилгана. Өглөө, өдөр хоолны өмнө, дунд 1-2 тунг буцалсан усаар даруулж уух.

Сэмбэрүгүндэ /эм/ *(Сэмбрү,шинц,сүгмэл,библин,гүргүм,брига,дэгд,үсү,юмдүжин,хонлин,брагшин, банздо)*

Шар ногоон өнгөтэй, содон үнэргүй, амтлаг эхүүн амттай, бүлээн жор. Бадган бор, ходоодны өвчин эс шингэсэн, хаван, доод биеийн хүйтэн, зүрхний хийг анагаана. Өглөө хоолны өмнө, идээ шингэсэн үед 1-2 тунг буцалсан бүлээн усаар даруулж уух.

Тагтүг 4 /тан/ *(Башага, арүр, хонлин, дэгд)*

Ногоон өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, бага зэрэг гашуун амттай, сэрүүн жор. Ханах шаардлагатай боловч ханаж болохгүй тохиолдолд хэрэглэнэ. Өдөр дунд, шөнө дунд идээ шингэсэн үед буцалгаж хөргөөд уух, дэвтээж уух.

Танчэн 25 /тан/ *(Гүргүм, 3-үр, мана, дэгд, жилж онбо, хонлин, бонгар, үсү, барбада, лүгмиг, емонгарво, сэржмядог, ойм, ганга, удвал, башага, бриянгү, брагшин, сэмбрү, сүгмэл, сэяв)*

Алагласан улбар ногоон өнгөтэй, содон үнэргүй, амтлаг гашуун амттай, сэрүүн жор. Хор, бор, хуучирсан халуун, сарнисаныг хурааж махбодийн халуун хүйтнийг тэгшитгэж дуршлыг нээнэ. Хийд хорлолгүй бадган, шарыг арилгана. Өглөө, өдөр, орой идээний өмнө, хойно, өмнө хойно хоёуланд 1-2 тунг буцалгаж уух бүрж уух.

Танпром 7 /тан/ *(Танпром, лантанз, зидарга, жиданга, шингүн, марүзэ, гүгүл)*

Хүрэн шаргал өнгөтэй, өмхий үнэртэй, эхүүн халуун амттай, бүлээн жор. Хошногоны гүвдрүү, элэгний хүйтэн, хорхойн өвчин, үхэр нясуу, нян хорхойг нядлаж, ходоодны илчийг үүсгэж, савдагын хорлол хар зүгийн саад тотгорыг арилгана. Өдөр, орой идээний өмнө буцалгаж уух.

Тийшал /тан/ *(Шүгцэр, дэгд, улаан гоёо, лидэр, цагаан мөөг)*

Ногоон өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, гашуун эхүүн амттай, сэрүүн жор. Шар, халууны туулга болно. Өглөө, өдөр, өвчин боссон үед өлөн, идээ шингэсэн үед буцалгаж уух.

Тичэ 7 /эм/ *(Домти, сэржмядог, дүгмонүн, мэхээр, бонгар, балига, регон)*

Саарал өнгөтэй, содон үнэргүй, өчүүхэн гашуун, эхүүн амттай. Гэдэс, олгой гэмтэж бэртсэн, цус шараас болсон халуун, суулга өвчнийг анагаана. Өдөр идээний өмнө эсвэл цаггүй буцалсан усанд 1-2 тунг даруулж уух, бүрж уух.

Үлчү 18 /эм/ *(Мөнгөн ус, хүхэр, жуган, гүргүм, задь, лиш, сүгмэл, гагол, бойгар, талгадорж, сомаранз, арүр, шудаг, рүда, манчин, ларьз, гүгүл, гиван)*

Бор шаргал өнгөтэй, анхилам үнэртэй, амтлаг эхүүн амттай, хэтрүүлж хэрэглэвэл хортой, шар усны өчүүхэн сэрүүн жор. Хулгана яр, шар усны өвчин, уяман өвчин болон дэв түйтгэрийг арилгана. Өглөө, өдөр, орой идээний өмнө, дунд, хойно 1-2 тунг буцалсан усаар. *Сэндэн* чигтангаар даруулж уух.

Цөсний туулга /эм/ *(Жумз, арүр, данрог)*

Шаргал өнгөтэй, содон үнэргүй, амтлаг амттай, туулгах сэрүүн жор. Цөсний өвчнийг туулган гаргана. Өглөө, өдөр өлөн, идээ шингэсэн үед 2 тунг буцалсан усаар даруулж уух.

Чун 5 /эм/ *(Арүр, ларьз, манчин, шудаг, руда)*

Цайвар шар өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, халуун амттай, бүлээн жор. Ходоод урвах, хорхойн өвчин, нян, хатгалгаа, сахуу, боом, ялангуяа шар ус, хулгана ярыг анагаана. Өглөө, өдөр, орой идээний өмнө, дунд, хойно 1-2 тунг, 3-5-7 үрлийг буцалсан бүлээн усаар даруулж уух.

Шижид 6 /эм/ *(Арүр, цагаан гаа, жумз, жонш, хужир, мана)*

Цайвар шар өнгөтэй, өвөрмөц үнэртэй, давслаг халуун амттай, бүлээн жор. Шижид гарбо 6-с Жамцны оронд Жонш ордгоороо ялгаатай. Шинэ хуучин эс шингэсэн өвчин, хор, цанх, бадган, хоосон халуун, галын илч буурах, өтгөн хатах, хэхрүүлэх, уруу арилгагч хийн мөр дээш урвасан, олгойн хорхой өвчнийг анагаана. Архаг өвчинд илүү тустай. Өглөө, орой идээний дунд, хойно, өмнө хойно хоёуланд 1-2 тунг буцалсан бүлээн усаар даруулж уух.

Юрил 13 /эм/ *(юрил,)*

Хар саарал өнгөтэй, анхилам үнэртэй, бага зэрэг гашуун халуун амттай, бүлээн жор. Борын өвчин, бор харшилдсан, эс шингэсэн, цанх, гэдэс олгойн цус бадган хавсарсан өвчин, ходоодны шарх, гэдэс олгойн хий цус хямарсан өвчнийг анагаана. Өглөө, орой идээ шингэсэн үед буцалсан бүлээн усаар даруулж уух.